

ІНТЕНСИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядаються інтенсивні методи навчання іноземних мов, зокрема, сугестопедичний метод Г. Лозанова та метод активізації резервних можливостей особистості й колективу Г.О. Китайгородської. Розкривається їхня суть, принципи й моделі, за якими будується навчальний процес. Визначаються й аналізуються переваги інтенсивних методів над «традиційними». З'ясовується й уточнюється, якими навичками та вміннями має володіти викладач, котрий будує свої заняття відповідно до інтенсивної методики, а також які аспекти мають бути враховані при виборі методу навчання.

Ключові слова: інтенсивне навчання іноземних мов, сугестопедія, активізація, інтенсифікація та оптимізація навчання, розкриття внутрішніх резервів особистості.

Нині педагогічна наука спрямована на модернізацію фахової освіти, в тому числі й мовної. Модернізація передбачає зсув акцентів у підготовці майбутніх фахівців із традиційних на новітні перспективні моделі педагогічного досвіду. У зв'язку з цим особливою актуальності набуває проблема готовності студентів до ефективного застосування теоретичних знань і практичних навичок та вмінь у професійній діяльності. Це зумовлює необхідність упровадження компетентнісного підходу до формування змісту навчання студентів філологічного спрямування. Постає питання прискореного навчання іноземної мови (далі – ІМ). Тому інтенсивні методи навчання ІМ і нині не втратили своєї загребуваності й актуальності [2, с. 909].

Термін «інтенсивне навчання» передбачає, насамперед, інтенсифікацію навчального процесу і розглядається в парадигмі трьох гуманітарних наук: дидактики, методики викладання та психології [2, с. 5]. Із позиції дидактики інтенсифікація означає таке навчання, за якого досягається максимум ефективності за мінімально можливий навчальний час і з мінімальними затратами зусиль викладача і студентів [3, с. 137]. Із методичного погляду інтенсифікація передбачає підвищення швидкості та якості навчання, а також збільшення обсягу роботи, виконуваної в заданий проміжок часу [1, с. 82]. В аспекті психології інтенсифікацію трактують як сукупність чотирьох параметрів: збільшення обсягу і швидкості засвоєння матеріалу; кількості та варіативності прийомів навчання і вправ; щільності спілкування; активізації психологічних резервів особистості тих, хто навчається [5, с. 113].

Отже, інтенсифікація навчання здебільшого асоціюється з прискореним оволодінням ІМ, проте Г. О. Китайгородська [7] вважає, що таке твердження є не зовсім коректним. На її думку, під ІН ІМ варто розуміти таке навчання, яке спрямоване переважно на оволодіння іншомовним спілкуванням із задіянням творчої активності студентів, акцентуацією на розкритті психологічних резервів особистості. Тому основною метою ІН ІМ має бути прискорене оволодіння вміннями іншомовного спілкування [6, с. 15], що трактується значно ширше, ніж вивчення ІМ.

ІН розробляється ще з 70-х рр. минулого століття, а сам термін з'явився ще в 60-х рр. Базовими методами ІН вважаються сугестопедичний метод болгарського психотерапевта Г. Лозанова та метод активізації резервних можливостей особистості й колективу російського методиста Г.О. Китайгородської. Згадані методи є взаємопов'язаними, оскільки один витікає з іншого. Вони є ефективними засобами інтенсифікації навчання, що полегшують оволодіння ІМ та сприяють запам'ятовуванню великого обсягу інформації за мінімальний проміжок часу [4, с. 3].

Дослідженнями інтенсивних методів навчання ІМ займалися також Н. І. Бориско, О. І. Вовк, Л. Ш. Гегечкорі, О. О. Леонт'єв, В. В. Петрусинський, Н. К. Скляренко, І. Ю. Шехтер та ін. О. О. Леонт'єв разом із Г. О. Китайгородською стали провідними фахівцями з інтенсивних методик. Вони створили проблемну раду з інтенсивних методів навчання ІМ [9], яка спрямувала роботу педагогів з освоєння та застосування цих методів. Численні дослідження та публікації прихильників інтенсивної методики показали, що її коректне використання дає змогу досягти вражаючих результатів як за обсягом засвоєного, так і за термінами навчання, адже «інтенсивне навчання – це організоване навчальне спілкування, в процесі якого відбувається прискорене оволодіння предметом і активний розвиток особистості» [4, с. 6].

ІН спирається на незадіяні у «традиційному» навчанні внутрішні резерви особистості, а особливо на керування як соціально-психологічними процесами у групі, так і спілкуванням викладача зі студентами та студентів між собою, що зазвичай відбувається у стислі терміни. Під внутрішніми резервами особистості розуміють сукупність її психічних процесів і властивостей, які знаходяться як у зоні свідомості, так і підсвідомості, та найяскравіше виявляються в поведінці й діяльності особистості та в її стосунках з іншими людьми [14, с. 136; 4, с. 6].

ІН сприяє розвитку всіх психічних процесів людини: когнітивних (уваги, пам'яті, сприйняття, уяви, мислення), психодинамічних (почуттів, емоцій, афектів, спонукань), психофізіологічних (психомоторики і психосенсорики). Завдяки цим процесам розвиваються загальні здатності та задатки людини, що дають їй змогу

швидко й ефективно оволодіти іншомовним мовленням. Саме тому ІН ІМ можна віднести до розвивальних методів навчання [4, с. 6]. Для такого навчання викладач має створити атмосферу загальної ігрової вмотивованості й доброзичливості. У таких умовах людина ніби на певний час повертається в дитинство. Г. Лозанов називає цей процес «тимчасовою функціональною інфантилізацією», яка загострює для людини сприйняття світу й усього, що в ньому відбувається. Тож іншомовне мовлення в такому разі починає сприйматися дорослою людиною й породжуватися у неї аналогічно до того, як це відбувається в дитини [14, с. 141].

У середині 60-х рр. минулого століття Г. Лозанов, його співробітники та послідовники, взявши за основу низку принципів психотерапії, розробили систему прийомів для створення сприятливого емоційно-психологічного клімату на заняттях ІМ. Головне, що Г. Лозанов запозичив із психотерапії, – використання сугестії (навіювання). Сугестія – це засіб переважно непрямого комунікативного впливу на людину в бадьорому стані, що створює умови для активізації резервних можливостей особистості [2, с. 909].

Спираючись на свій медичний і психотерапевтичний досвід, Г. Лозанов висловлює переконання, що традиційна педагогіка не задіє повною мірою всіх досягнень таких суміжних із нею дисциплін, як психологія, фізіологія та медицина. Такий підхід ніби протиставляється природній, повнокровній участі людини в усьому, з чим вона щохвилини стикається в житті, та не враховує того, що індивід постійно на щось реагує, причому одночасно й неусвідомлено. Таким чином, різні частини мозку, кора й підкірка, а також обидві півкулі завжди функціонують одночасно, подібно до того, як у центральній нервовій системі одночасно відбуваються процеси синтезу й аналізу [13, с. 89; 2, с. 8].

На думку Г. Лозанова, навіть усвідомлене засвоєння інформації супроводжується неусвідомленою психічною активністю, а сугестія є найкращим шляхом її управління. Тому науковець надавав особливого значення «неспецифічним подразникам», які не усвідомлюються, не фіксуються мозком і супроводжують мовлення викладача: жестах, міміці, виразності інтонації, ході, зорового контакту, обстановці тощо [2, с. 90].

Зважаючи на згадані вище чинники, Г. Лозанов вибудовує на основі концепції периферійного навчання особливу педагогічну систему – **сугестопедію** (від лат. *suggestio* – навіювання + *paideia* – навчання). На думку науковця, кожна здорова людина певною мірою піддається навіюванню, тому сугестопедія звертається до всього комплексу можливостей індивіда, повертаючи йому віру в себе, даючи відчуття внутрішньої свободи [12]. Здійснюється неусвідомлюваний зв'язок «особистість – середовище».

Ефективність сугестії визначається: властивостями вчителя (джерела сугестії, або сугестора, – його компетентністю, привабливістю, вольовою, інтелектуальною та характерологічною перевагою); особливостями тих, хто навчається (об'єкта сугестії, або сугеренда) – ступенем їхньої сугестивності; стосунками, які між ними складаються, – авторитетністю із боку сугестора та довіру й певною мірою залежність із боку сугеренда; способом побудови повідомлення – рівнем аргументованості, характером поєднання логічних та емоційних компонентів, підсилення інформації іншими способами впливу [4, с. 9].

Основні положення сугестопедії зводяться до того, що навчання має бути радісним і ненапруженим, його варто здійснювати як на свідомому, так і на неусвідомлюваному рівнях; у навчанні варто задіяти ті резерви свідомості, які зазвичай не використовуються, з метою підвищення результативності. Таким чином забезпечується оптимізація свідомості людини – створення оптимальних психологічних умов для усвідомлюваного й неусвідомлюваного засвоєння інформації, що значною мірою залежить від режиму її сприйняття [4, с. 9].

Розрізняють два режими сприйняття інформації: усвідомлюване/сенсорне сприйняття (людина розпізнає, розуміє та усвідомлює вплив зовнішніх подразників) та неусвідомлене/субсенсорне сприйняття (інформація засвоюється, минаючи свідомість людини, що дає змогу задіяти приховані резерви пам'яті та забезпечує гіпермнезію (надзапам'ятовування). Це означає, що викладачу варто пред'являти інформацію в обсягах, що перевищують психологічні інформаційні бар'єри. Таким чином, обсяг лексичних одиниць за одне заняття становить понад 300–500 слів/виразів. Резерви пізнання людини є значними, вони приховані в неусвідомленій сфері психіки. Навіювання надходить у цю сферу й активізує наявні внутрішні резерви особистості. При цьому має місце не лише підвищення запам'ятовування матеріалу та прискорення автоматизації набутих навичок і вмінь, а й загальна активізація інтелектуальних і творчих резервів особистості [4, с. 10].

Будь-який метод зумовлюється певними концептуальними положеннями, або принципами. Г. Лозанов пропонує три основних **принципи** сугестопедичного методу: 1) принцип радості й ненапруженості: навчання у приємній атмосфері без напруження, що є не розвантажувальним етапом, а постійною суттю навчання; 2) принцип єдності свідомого й підсвідомого: поряд з усвідомлюваними факторами варто також використовувати значну кількість неусвідомлених чинників; 3) принцип сугестивного взаємозв'язку: викладачу варто за принципом зворотного зв'язку отримувати інформацію про засвоєння теми заняття.

Метод Г. Лозанова передбачає такі етапи подання навчального матеріалу: 1) презентація (поверхнєве знайомство із новим матеріалом, створення позитивної мотивації: викладач із самого початку переконає суб'єктів пізнання, що, незважаючи на великий обсяг матеріалу, його засвоєння буде легким і ненапружливим); 2) активний концертний сеанс: активна «драматична» презентація матеріалу з використанням «інтонаційних гойдалок»: матеріал подається у вигляді «м'якого» і «тріумфального» промовляння, яке супроводжується класичною музикою; 3) пасивний концертний сеанс: суб'єкти пізнання прослуховують музичні композиції епохи бароко у розмірі 4/4, та в повільному ритмі 60–64 такти/хв. (рекомендується використовувати твори І. Баха, Г. Генделя, А. Вівальді, В. Моцарта та ін.), паралельно викладач спокійно начитує новий

матеріал; 4) практика – активізація навчального матеріалу за допомогою сугестивних етюдів, вправ, пісень, ігор в інваріантних нових ситуаціях тощо. Таким чином, у процесі навчання задіяні обидві півкулі головного мозку, студенти без проблем засвоюють новий матеріал, їхній творчий потенціал підсилюється, поліпшується пам'ять і здатність до зосередження [11, с. 20].

Г. Лозанов поділяє засоби навчання на елементарні та складні. До елементарних засобів навчання, на його думку, належать двоплановість, інтонація, ритм та концертна псевдопасивність. Під двоплановістю мається на увазі використання «другого плану», тобто неусвідомлених неспецифічних подразників. Що стосується інтонації й ритму, їхнє значення є досить зрозумілим. Більше нарікань викликає концертна псевдопасивність – так Г. Лозанов називає особливий стан «активного комфорту», коли сугеренд не розслаблений, але водночас відчуває фізичний і психологічний комфорт і емоційно налаштований на сприйняття навчання [11, с. 21]. До складних засобів сугестії належать авторитет та інфантилізація. Інформація з вуст людини, яка користується повагою, засвоюється швидше і легше. Інфантилізація передбачає встановлення повної (так би мовити «дитячої») довірливості стосунків між сугестором і сугерендом. Вона досить виправдана, якщо розуміти під нею зняття певних поведінкових та емоційних стереотипів, забезпечення відчуття внутрішньої свободи, а отже, поліпшення пластичних якостей мозку [10, с. 61].

На початку 80-х рр. ІН активно використовувалось у ВНЗ. Нині найвідомішим методом є **метод активізації резервних можливостей особистості й колективу**, розроблений Г.О. Китайгородською, яка збагатила теорію Г. Лозанова методичними й педагогічними положеннями. У межах цього методу першочергове значення надається колективній діяльності, взаємодії колективу й окремої особистості та впливу колективної діяльності на успіхи індивіда. Метод Г.О. Китайгородської передбачає наявність таких основних **принципів**, що забезпечують ефективність навчального процесу: а) принцип особистісного спілкування: весь навчально-виховний процес організовується як процес неформального різнопланового спілкування викладача зі студентами та студентів між собою, забезпечуючи взаємну довіру, підтримку і відвертість – цей принцип дає змогу «вплітати» тренування навчального матеріалу в реальний контекст спілкування; б) особистісно-рольовий принцип/принцип ігрової організації: він є основою побудови інтенсивного курсу – студенти у процесі навчальної діяльності виконують як міжособистісні, так і соціальні ролі (рольове спілкування, яке зберігає усі соціально-психологічні характеристики реального спілкування); в) принцип колективної взаємодії: студенти активно спілкуються один з одним, між ними формуються характерні для колективу стосунки, де умовою успіху кожного є успіх колективу; г) принцип поліфункціональності вправ: він передбачає паралельне засвоєння мовного й мовленнєвого матеріалу та оволодіння мовленнєвою діяльністю і спілкуванням загалом; г) принцип концентрованої організації навчального матеріалу й навчального процесу: з одного боку, цей принцип передбачає досягнення навчально-виховних цілей за мінімальний термін часу при максимальному можливому обсязі навчального матеріалу, а з іншого – навчальний матеріал вивчається певними концентрами, ніби за спіраллю – після засвоєння певного блоку матеріалу, перш, ніж піднятися на новий рівень, варто спуститися на рівень щойно засвоєного матеріалу й повторити його [4, с. 25].

До методичних засад інтенсивного навчання, на думку Г. О. Китайгородської, належать такі: навчання в малій групі у формі спілкування в стислі терміни; занурення в мовлення; добір навчального матеріалу за тематичним і частотними параметрами; насиченість занять мовним і мовленнєвим матеріалом; побудова навчального тексту у формі тексту-полілогу; використання психотерапевтичного прийому «Я – маска»; обмежене вживання мови-посередника; «усне випередження», яке передбачає подання, сприйняття й використання тексту спочатку на слух і лише потім перехід до читання й письма; пред'явлення мовного матеріалу за моделлю «синтез₁ – аналіз – синтез₂» [8, с. 192].

Висновки. Отже, правильне застосування методики ІН дає змогу досягти значних результатів у навчанні ІМ як за обсягом засвоєного матеріалу, так і за термінами навчання. ІН дає змогу студентам не лише засвоїти ІМ, а й сприяє ефективному розвитку особистості майбутнього фахівця, формуванню культури та навичок і вмінь спілкування як аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців.

Перспектива подальшого дослідження заявленої теми вбачається у створенні релевантної системи вправ.

Використана література:

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – СПб.: Златоуст, 1999. – 452 с.
2. Акопян В. Г. Методы и принципы системы интенсивного обучения иностранным языкам / В. Г. Акопян // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – 2014. – № 2(4). – С. 909–912.
3. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – Москва : Педагогика, 1977. – 256 с.
4. Вовк О. І. Інтенсивне навчання англійської мови / О. І. Вовк. – Черкаси : Видавництво «САН», 2010. – 192 с.
5. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке : книга для учителей / И. А. Зимняя. – 2-е изд. – Москва: Просвещение, 1985. – 160 с.
6. Китайгородская Г. А. Научно-методическое пособие для преподавателей (интенсивный курс) / Г. А. Китайгородская. – М.: Изд-во Московского университета, 1979. – 128 с.
7. Китайгородская Г. А. Содержание и границы понятия «интенсивное обучение» / Г. А. Китайгородская, А. А. Леонтьев // Психология и методика интенсивного обучения. – Москва : Изд. АПН СССР. – 1981. – С. 3–10.

8. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – Москва : Изд-во МГУ, 1986. – 175 с.
9. Леонтьев А. А. Психологические аспекты личности и деятельности / А. А. Леонтьев // Иностранный язык в школе. – 1974. – № 1. – С. 80.
10. Леонтьев А. А. Психология восприятия и восприятие речи // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 1. – С. 61.
11. Леонтьев А. А. Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. – Москва : Знание, 1979. – 48 с.
12. Лозанов Г. К. Суггестопедия в преподавании иностранных языков / Г. К. Лозанов // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – 1979. – Вып. 5. – С. 53–62.
13. Лозанов Г. К. Ускоренное обучение и возможности человека / Г. К. Лозанов // Перспективы. Вопросы образования. – № 1–2. UNESCO, Париж ; Москва, 1982.
14. Румянцева И.М. Психология речи и лингвопедагогическая психология / И. М. Румянцева. – Москва : ПЕР СЭ, Логос, 2004. – 320 с.

References:

1. Azimov E. G. Slovar metodicheskikh terminov (teoriya i praktika prepodavaniya yazykov) / E. G. Azimov. A. N. Shchukin. – SPb. : Zlatoust. 1999. – 452 s.
2. Akopyan V. G. Metody i printsipy sistemy intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam / V. G. Akopyan // Izvestiya Samarskogo nauchnogo tsentra Rossiyskoy akademii nauk. – 2014. – № 2(4). – S. 909–912.
3. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – Москва : Педагогика. 1977. – 256 с.
4. Vovk O. I. Intensivnye navchannia anhliskoi movy / O. I. Vovk. – Cherkasy : Vydavnytstvo «SAN», 2010. – 192 s.
5. Zimnyaya I. A. Psikhologicheskiye aspekty obucheniya govoreniyu na inostrannom yazyke : kniga dlya uchiteley / I. A. Zimnyaya. – 2-e izd. – Moskva : Prosveshcheniye. 1985. – 160 s.
6. Kitaygorodskaya G. A. Nauchno-metodicheskoye posobiye dlya prepodavateley (intensivnyy kurs) / G. A. Kitaygorodskaya. – Moscow : Izd-vo Moskovskogo universiteta. 1979. – 128 s.
7. Kitaygorodskaya G. A. Soderzhaniye i granitsy ponyatiya «intensivnoye obucheniye» / G. A. Kitaygorodskaya, A. A. Leontyev // Psikhologiya i metodika intensivnogo obucheniya. – Moscow : Izd. APN SSSR. – 1981. – S. 3–10.
8. Kitaygorodskaya G. A. Metodicheskiye osnovy intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam / G. A. Kitaygorodskaya. – Moscow : Izd-vo MGU. 1986. – 175 s.
9. Leontyev A. A. Psikhologicheskiye aspekty lichnosti i deyatel'nosti / A. A. Leontyev // Inostranny yazyk v shkole. – 1974. – № 1. – S. 80.
10. Leontyev A. A. Psikhologiya vospriyatiya i vospriyatiye rechi // Inostrannyye yazyki v shkole. – 1975. – № 1. – S. 61.
11. Leontyev A. A. Pedagogicheskoye obshcheniye / A. A. Leontyev. – Moscow : Znaniye. 1979. – 48 s.
12. Lozanov G. K. Suggestopediya v prepodavanii inostrannykh yazykov / G. K. Lozanov // Metody intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam. – 1979. – Vyp. 5. – S. 53–62.
13. Lozanov G. K. Uskorennoye obucheniye i vozmozhnosti cheloveka / G. K. Lozanov // Perspektivy. Voprosy obrazovaniya. – № 1–2. UNESCO. Parizh ; M.. 1982.
14. Rummyantseva I. M. Psikhologiya rechi i lingvopedagogicheskaya psikhologiya / I. M. Rummyantseva. – Moscow : PER SE. Logos. 2004. – 320 s.

Деркач А. С. Интенсивные методы обучения иностранным языкам

В статье рассматриваются интенсивные методы обучения иностранным языкам, в частности, суггестопедический метод Г. Лозанова и метод активизации резервных возможностей личности и коллектива Г. А. Китайгородской. Раскрывается их суть, принципы и модели, согласно которым строится учебный процесс. Определяются и анализируются преимущества интенсивных методов над «традиционными». Выясняется и уточняется, какими навыками и умениями должен обладать преподаватель, который составляет свои занятия в соответствии с интенсивной методикой, а также, какие аспекты должны быть учтены при выборе того или иного метода обучения.

Ключевые слова: интенсивное обучение иностранным языкам, суггестопедия, активизация, интенсификация и оптимизация обучения, раскрытие внутренних резервов личности.

Derkach A. S. Accelerated methods of foreign languages acquisition

The study aims at discussing intensive strategies of a foreign language acquisition. Specifically, it deals with the issue of accelerated language teaching. It briefly outlines the process of learning a foreign language within the framework of the intensive technology encompassing the method of suggestopaedia, developed by the Bulgarian psychotherapist G. Lozanov and the method of tapping the reserved capacities of an individual and the collective, created by the Russian Educationalist G. A. Kitaygorodskaya. Suggestopaedia is a science for developing different non-manipulative and non-hypnotic methods for teaching and learning foreign languages and other subjects for every age-group on the level of reserve (potential, unused) capacities of the brain or mind. That means that learning a foreign language becomes faster, easier and much deeper. A student feels the inner freedom; his motivation for learning is increased. This method provides psycho-physiological well-being of cognizing subjects. The premise is advanced that to achieve a set target the teaching process has to be grounded on the basic principles which are clarified in the paper. The key aspects that are also explored in the article are the model of intensive learning, which signifies that in the course of mastering a foreign language student's move from perception of the subject matter to speech production through a stage which presupposes active practicing the new input in communicative settings. The idea is justified that passing through the singled out stages learners develop communicative capacities and acquire relevant knowledge, habits and skills. Evaluations of individual constituents of the systems suggest that some components (visualization, breathing, and music) are potentially fruitful, and deserve further investigation. The effectiveness of the intensive technology has been multitudinously confirmed by the most authoritative scientists and is broadly employed globally in the foreign language classrooms.

Key words: intensive teaching foreign languages, suggestopaedia, activation, intensification and optimization of learning, tapping internal reserves of an individual.